

تأثیر تحریم‌های جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه

علی امامی فر^۱، بهاره سازمند^۱ *، مازیار مظفری فلارتی^۲

۱. گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
 ۲. گروه مطالعات جنوب و شرق آسیا و اقیانوسیه، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده	مشخصات مقاله
<p>حملات دنباله‌دار ارتش روسیه به اوکراین که در سال ۲۰۱۴م و با تصرف شبه‌جزیره کریمه آغاز شد، بر امنیت جهانی، روابط بین‌الملل، به‌خصوص همکاری‌های دفاعی بین کشورها آثار بسیاری داشته است. هدف از نگارش مقاله حاضر بررسی آثار بلندمدت تحریم‌های غرب برآمده از جنگ اوکراین بر روابط دفاعی و همکاری‌های نظامی هند و روسیه و تغییرات شکل‌گرفته در سیاستگذاری‌های دفاعی هند در نتیجه جنگ اوکراین است. برای تحلیل این موضوع از چارچوب نظری نواقعه‌گرایی و روش پژوهش کیفی با رویکرد تحلیلی استفاده شد. سؤال اصلی پژوهش این است که جنگ اوکراین چه تأثیری بر روابط دفاعی و همکاری‌های نظامی هند و روسیه گذاشته و سیاستگذاری‌های دفاعی هند با چه تغییراتی مواجه شده است؟ یافته‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌های غرب بر روسیه در روابط دفاعی هند و روسیه تغییرات گسترده‌ای داشته و سبب شده است که هند به دنبال جایگزین کردن روسیه با شرکای متعدد دفاعی و کاهش وابستگی نظامی به روسیه باشد. همچنین، هند سرمایه‌گذاری در بخش‌های داخلی دفاعی خود را دنبال می‌کند تا در آینده به روسیه و دیگر شرکای دفاعی نیازی نداشته باشد.</p>	<p>مقاله پژوهشی موضوع: روابط بین‌الملل حوزه موضوعی: جنگ روسیه و اوکراین؛ هند</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۷/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹</p> <p>واژگان کلیدی: تحریم، جنگ اوکراین، روابط دفاعی، نواقعه‌گرایی.</p>

ارجاع به این مقاله: امامی فر ع، سازمند ب، مظفری فلارتی م. (۱۴۰۲). «تأثیر جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه». مطالعه‌ات کشورها. ۱(۴): ۶۶۷-۶۹۷. doi:

<https://doi.org/10.22059/jcountst.2023.365264.1064>

وبگاه: <https://jcountst.ut.ac.ir> | رایانامه: jcountst@ut.ac.ir

شاپای الکترونیکی: ۹۱۹۳-۲۹۸۰

ناشر: دانشگاه تهران

۱. مقدمه

همکاری‌های دفاعی مؤلفه‌ای مهم در سیاست جهانی و روابط بین‌الملل محسوب می‌شود. این همکاری‌ها ابعاد گسترده‌ای پیدا کرده و از بعد اقتصادی، نظامی، رهبری یا مسئله کنترل تسلیحاتی فراتر رفته است. چشم‌انداز انتقال تسلیحات بین‌المللی در سال ۲۰۲۲م، بیانگر پیچیدگی این موضوع است. کشورهای اروپایی با رشد ۴۷ درصدی افزایش خرید اسلحه در دو دوره چهار ساله (۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۲) نقش قابل توجهی در جنگ اوکراین ایفا کرده‌اند. طبق بررسی‌های صورت گرفته، بزرگ‌ترین واردکنندگان اسلحه هند، عربستان سعودی، قطر، استرالیا و چین و مهم‌ترین صادرکنندگان آن نیز آمریکا، روسیه، فرانسه، چین و آلمان هستند (Wezeman et al., 2023).

پیشینه روابط سیاسی - نظامی هند و روسیه به زمان استقلال هند در سال ۱۹۴۷م برمی‌گردد و در نوع خود بسیار غنی و تاریخی است. اتحاد شوروی بزرگ‌ترین تأمین‌کننده اسلحه برای هند بود و از دهه ۱۹۶۰م تا پایان فروپاشی روابط دفاعی خود را با هند حفظ کرد (Thakur, 1993). بعد از فروپاشی شوروی نیز همکاری‌های دفاعی و تسلیحاتی بین دو کشور ادامه پیدا کرد. در اکتبر ۲۰۰۰م، دو کشور اعلامیه همکاری راهبردی امضا کردند که سطوح همکاری‌های دفاعی را افزایش داد (Ministry of External Affairs, 2012). همچنین، در سال ۲۰۰۷م، ولادیمیر پوتین تمایل خود را برای ادامه همکاری‌های دفاعی - امنیتی اعلام کرد و این همکاری‌ها را باعث بهبود امنیت دو کشور و ثبات جهانی دانست (Sputnik, 2007). این خوش‌بینی تحولات گسترده‌ای در روابط بین دو کشور پدید آورد. در حال حاضر، همکاری‌های راهبردی میان هند و روسیه از سطح خریدار و فروشنده اسلحه فراتر رفته است و هر دو کشور به‌طور فعال درگیر تحقیقات مشترک، طراحی، توسعه و تولید تسلیحات نوین نظامی هستند (Embassy of India, Moscow, 2022).

به‌رغم توسعه این همکاری‌ها، وقوع جنگ اوکراین چالش‌های عمده‌ای برای همکاری نظامی - دفاعی روسیه و هند به‌دنبال داشته است. الحاق شبه‌جزیره کریمه اوکراین به روسیه در سال ۲۰۱۴م و به‌دنبال آن، حمله ارتش روسیه به اوکراین، سایه خود را بر روابط بین دو کشور افکنده است. نمود آن را می‌توان در گزارش مؤسسه تحقیقات صلح استکهلم مشاهده کرد. بر اساس آن، میزان خرید تسلیحاتی هند از روسیه، در میان دیگر شرکای دفاعی هند، بین سال‌های ۲۰۱۷

تا ۲۰۲۲م، از ۶۲ درصد به ۴۵ درصد کاهش پیدا کرده است. با وجود این، با توجه به انعقاد اعلامیه همکاری راهبردی هند و روسیه در سال ۲۰۰۰م و ارتقای روابط نظامی-امنیتی به سطح راهبردی، دو کشور تمایل خود را به حفظ این همکاری‌ها اعلام کرده‌اند. همچنین، طبق گزارش‌های مؤسسه استیمسون^۱ بین ۷۰ تا ۸۵ درصد تسلیحات ارتش هند ماهیت روسی دارد که بیانگر اهمیت نقش روسیه در سیاستگذاری‌های دفاعی هند است (Jaffrelot & Sud, 2022).

تمرکز اصلی در این مقاله بررسی آثار تحریم‌های برآمده از جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه است. رویکرد نظری استفاده‌شده برای تحلیل این موضوع رویکرد نظری نوواقعگرایی است. بر مبنای این رویکرد، سؤال اصلی مقاله این است که تحریم‌های غربی برآمده از جنگ اوکراین علیه روسیه چه تأثیری بر روابط دفاعی هند و روسیه گذاشته است؟ همچنین، به این دو سؤال فرعی نیز پاسخ داده خواهد شد که تحریم‌های غرب چه تأثیری بر صنایع دفاعی روسیه گذاشته است و نزدیکی روابط چین و روسیه برای کاهش تحریم‌های غرب چه پیامدهایی بر روابط دفاعی هند و روسیه دارد؟

فرضیه‌ای که در پاسخ به پرسش اصلی مطرح می‌شود این است که هند برای کاهش آثار تحریم‌های غرب علیه روسیه به دنبال کاهش وابستگی دفاعی خود به روسیه و متنوع کردن شرکای دفاعی خود در آینده است. همچنین، یکی دیگر از فرضیه‌های پژوهش، در پاسخ به سؤال‌های فرعی، این است که آثار مخرب تحریم‌های غرب علیه روسیه نزدیکی روسیه به چین و در نتیجه نگرانی هند از حفظ یا گسترش روابط دفاعی خود با روسیه را به دنبال خواهد داشت. در نهایت، تحریم‌های غرب علیه روسیه باعث خواهد شد هند در صنایع نظامی خود سرمایه‌گذاری‌های بسیار زیادی انجام دهد. این امر سبب می‌شود که هند در آینده توان تولید سلاح‌های راهبردی خود را داشته باشد.

در این پژوهش، افزایش رقابت‌های بین منطقه‌ای و بین‌المللی، به خصوص بعد از حمله روسیه به اوکراین، و لزوم برقراری موازنه نظامی یا برتری نظامی بین کشورهای رقیب بررسی شده است. همچنین، با توجه به ناتوانی روسیه در نوآوری در صنایع نظامی خود و تلفات سنگین نیروهای روسی در اوکراین، تلاش شده است نکات تازه‌ای درباره ضرورت متنوع کردن شرکای دفاعی برای کشورهای دارای روابط نظامی گسترده با روسیه بیان شود. در نهایت، حرکت پیوسته

---

1. Stimson

کشورهای جهان برای افزایش توان دفاعی داخلی خود و حضور گسترده در بازارهای نظامی بین‌المللی بررسی شده است. با توجه به جهش‌های رو به رشد هند در صنایع دفاعی داخلی خود، کشورهای دیگر نیز خواهند توانست از الگوی موفق هند بهره‌برداری کنند.

۲. پیشینه

تاکنون در چندین اثر، روابط دفاعی بین اتحاد شوروی و بعدها روسیه و هند، همچنین موقعیت ژئوپلیتیکی هند بررسی شده است. به‌طور مثال، بکشی در مقاله خود به بررسی روابط دفاعی - نظامی هند و روسیه پرداخت و به این نتیجه رسید که باوجود اینکه هند و روسیه روابط دفاعی راهبردی دارند، هند باید در روابط تسلیحاتی خود با روسیه بسیار محتاط باشد، زیرا امکان ارسال سلاح‌های روسی به رقبای هند، یعنی پاکستان و چین، وجود دارد (Bakshi, 2006).

لالوانی و سجرستروم هم در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که نوع روابط هند و روسیه، به‌دلیل تمایل روسیه بر اشتراک فناوری حساس نظامی و کاهش محدودیت‌های صادراتی، از نوع راهبردی است و هند به‌نوعی شریک منحصر به فرد نظامی - دفاعی روسیه محسوب می‌شود (Lalwani & Sagerstrom, 2021).

کیپور در مقاله خود بیان کرد روابط گسترده هند و روسیه تمایل و وابستگی روسیه را به چین خواهد کاست. این امر گستردگی روابط روسیه با سایر کشورهای منطقه را به‌دنبال دارد (Kapoor, 2019).

در مقابل، منون و رومر، و مارکی و لارسن به این نتیجه رسیدند که جنگ اوکراین و روابط چین و روسیه روابط دفاعی و تسلیحاتی روسیه و هند را متأثر خواهد کرد. در این دو پژوهش پیش‌بینی شده است که روسیه وابستگی خود را به چین افزایش خواهد داد و بازار تسلیحاتی خود را با هند، به آمریکا و متحدان اروپایی آمریکا واگذار خواهد کرد. این بی‌ثباتی در بازارهای تسلیحاتی موجب پیشبرد نظریه خوداتکایی هند و افزایش تعاملات هند با بازیگران جدید دفاعی خواهد شد که در نهایت، افزایش اختلافات هند و چین را به‌دنبال خواهد داشت (Markey & Larsen, 2022; Menon & Rumer, 2022).

وارن و گنگولی هم در پژوهش خود سه سناریوی محتمل را درباره آینده روابط هند و روسیه مطرح کردند و آینده روابط دفاعی هند و روسیه را نامعلوم

دانستند و مؤلفه‌های زیادی را بر این روابط تأثیرگذار می‌دانند (Warren & Ganguly, 2022).

همچنین، بیسواس به بررسی موقعیت ویژه و ژئوپلیتیکی هند پرداخت و بیان می‌کند با توجه به شرایط جهان بعد از دوران کووید-۱۹، هند به دلیل قرارگیری در موقعیت خاص ژئوپلیتیکی و داشتن روابط ویژه با آمریکا و روسیه، در سپهر سیاست ویژگی ممتازی دارد و قدرت بزرگی همانند فرانسه تقاضای حمایت و پشتیبانی از هند را، به‌علت چشم‌انداز و قدرت در حال گسترش این کشور، کرده است (Biswas, 2023).

با توجه به منابع بررسی شده، در مقاله حاضر، با تأکید بر موارد ذکر نشده در مطالعات پیشین، بررسی جامعی از آینده روابط نظامی-دفاعی روسیه و هند تحت تأثیر ادامه جنگ روسیه و اوکراین و ظهور بازیگران و مؤلفه‌های جدید دنبال شده است. همچنین، در این پژوهش تأثیر تحریم‌های غرب بر روسیه، به‌خصوص صنایع دفاعی روسیه، بررسی شده است. به این مورد نیز در منابع پیشین چندان توجه نشده است. به‌علاوه، طرح‌های گسترده نظامی هند برای رهایی از وابستگی به روسیه و سایر شرکای دفاعی در این مقاله مطرح خواهد شد که در پژوهش‌های پیشین بررسی نشده است و نوآوری پژوهش حاضر محسوب می‌شود.

۳. روش‌شناسی

معمولاً سه رویکرد اصلی درباره روش‌های پژوهش مطرح است: کیفی، کمی و آمیخته. در این مقاله، از رویکرد کیفی برای تحلیل موضوع بهره گرفته شد. در روش‌های پژوهشی کیفی، تلاش می‌شود توصیفی متقن و مستدل، متمرکز بر درک فرایندهای اجتماعی، کشف معناها و تفسیرهای کنشگران، انعطاف‌پذیر و متصف به مفاهیم و نظریه‌ها بیان شود. داده‌های این روش، از طریق مشاهده مشارکتی، مشاهده نیمه‌ساخت‌یافته و ساخت‌نیافته، مصاحبه کانونی و ژرف، تاریخچه زندگی و تاریخ شفاهی، مصاحبه‌های گروهی و تحلیل محتوای اسناد و متون گردآوری می‌شود (نظری، ۱۳۹۶: ۳۵-۳۶).

در این مقاله برای تحلیل و بررسی موضوع تأثیر تحریم‌های جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه تلاش می‌شود با استفاده از روش پژوهشی کیفی، ضمن توصیف و تحلیل ابعاد و پیامدهای جنگ اوکراین و چارچوب نظری

نوواقعگرایی، تأثیر تحریم‌های ناشی از جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه واکاوی و بررسی شود. همچنین، با توجه به جدیدبودن موضوع مقاله، از روش گردآوری اسنادی، کتابخانه‌ای و اینترنتی برای بررسی موضوع استفاده شده است. طبق تحلیل مایرز (۱۴۰۰) در کتاب خود با عنوان روش‌های پژوهش کیفی در مدیریت بازرگانی در خصوص مراحل انجام روش پژوهش کیفی، در نگارش مقاله حاضر، ضمن انتخاب عقلگرایی به عنوان فلسفه پژوهش، نوع پژوهش کیفی است. همچنین، تحلیل‌ها، با استفاده از رویکرد تحلیل نظری مبتنی بر نظریه نوواقعگرایی صورت گرفته است. در آخر هم یافته‌ها بیان شده است.

منبع: (مایرز، ۱۴۰۰)

شکل ۱. طرح پژوهشی کیفی

۴. چارچوب نظری

رویکرد واقعگرایی پس از جنگ جهانی دوم اندیشه مسلط در روابط بین‌الملل شد و جایگاه ویژه‌ای یافت و توجه پژوهشگران روابط بین‌الملل را به خود معطوف داشت.

اما، با ظهور انقلاب رفتاری در حوزه روابط بین‌الملل و چالشی روش‌شناسانه بر واقعگرایی در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰م، چالش هستی‌شناسانه مکتب وابستگی متقابل بر واقعگرایی در دهه ۱۹۷۰م، این رویکرد با مشکلات جدی روبه‌رو شد و تا حدودی به حاشیه رفت و به بازسازی خود مشغول شد. در سال ۱۹۷۹م، کنت والتز نظریه‌پرداز مشهور واقعگرا با نگارش کتاب *نظریه سیاست بین‌الملل*، واقعگرایی را از انزوا خارج ساخت و نظریه نوواقعگرایی یا واقعگرایی ساختاری را عرضه کرد. در واقع، نظریه نوواقعگرایی که محصول چالش نظریه رفتاری و نظریه وابستگی متقابل است، به‌رغم انتقادهایی که از منظرهای گوناگون بر آن شده است، توانسته است هژمونی خود را در روابط بین‌الملل همچنان حفظ کند (محمدخانی، ۱۳۸۸: ۸۴). در این مبحث، به دو مقوله توازن قدرت و دستاورد نسبی به‌عنوان دو گزاره مهم نوواقعگرایی پرداخته خواهد شد.

۱.۴. نوواقعگرایی و توازن قدرت

در نوواقعگرایی یا واقعگرایی ساختاری، نظام بین‌الملل آنارشی و بدون قدرت مرکزی برای کنترل دولت‌های دیگر در نظر گرفته می‌شود. در این نظریه، دولت‌ها برحسب نیاز به حفظ موجودیت خود و راهبرد موازنه در برابر تهدیدهای پیش‌رو دست به اقدام‌هایی می‌زنند (Mearsheimer & Alterman, 2001). طبق این رویکرد، قدرت‌های بزرگ به چالش‌های جغرافیایی و نظامی ایجادشده توسط رقبای خود به‌شدت حساس هستند. آن‌ها در پاسخ به این چالش‌ها دست به اقدام‌هایی متناسب خواهند زد تا از امنیت خود محافظت کنند (Christensen, 1996).

موازنه یکی از مفاهیم کلیدی روابط بین‌الملل و برآمده از اقدام‌های راهبردی قدرت‌های بزرگ برای محافظت از خود در نظام آنارشی جهانی و علیه رقبای خود است. در همین راستا، یکی از اقدام‌های قدرت‌های بزرگ تجهیزشدن به سلاح‌های قدرتمند و راهبردی است تا به‌واسطه آن برتری نظامی رقبای خود را از بین ببرند و برتری نظامی خود را به‌مدت نامعلوم حفظ کنند. این اقدام سطح روحیه را کاهش می‌دهد و رقبا را تضعیف می‌کند. همچنین، معضل امنیتی پیچیده‌ای، به‌خصوص در مناطقی شکل خواهد گرفت که دولت‌های رقیب در نزدیکی هم حضور دارند (Levy & Thompson, 2010). همچنین، قدرت‌های بزرگ تمایلی ندارند برتری نظامی رقبای خود را تحمل کنند و به‌دنبال مقابله با آن از طریق تجهیز خود به سلاح‌های راهبردی در بعد زمانی کوتاه‌مدت و عموماً

کمتر از ۵ سال هستند. این دیدگاه برآمده از این درک از نظام آنارشی بین‌المللی است که قدرت‌های بزرگ اولویت‌های خود را بر اساس حفظ امنیت و قدرت نسبی خود تعریف می‌کنند. معاملات تسلیحاتی برآمده از یکی از مؤثرترین روش‌های ایجادشده توسط قدرت‌های بزرگ برای کاهش برتری نظامی رقبای خود است. با درگیر شدن در فرایند معاملات تسلیحاتی، قدرت‌های بزرگ توانایی نفوذ در موازنه قدرت را به نفع خود داریند و مانع شکل‌گیری هرگونه تهدید احتمالی و دفاع از خود و متحدان خود می‌شوند (Parent & Rosato, 2015; Yarhi-Milo et al., 2016). به‌طور مثال، نیروی هوایی هند همواره به‌دنبال خرید جنگنده میگ-۲۹ شوروی بوده است. این خرید نظامی از سال ۱۹۸۲م آغاز شد و در مناسبات دفاعی بین هند و شوروی مؤثر بود. در مقابل، پاکستان با خرید جنگنده‌های اف-۱۶ از آمریکا سعی کرد از برتری هند بکاهد و با فشار پاکستان، این جنگنده‌ها قبل از تحویل میگ‌های ۲۹ شوروی به هند، به پاکستان تحویل شد.

بنابراین، رقابت بین دولت‌ها برای برتری فناوری نظامی به شکل‌گیری رقابت راهبردی میان آن‌ها در سطوح جهانی و منطقه‌ای انجامید. در همین راستا، به‌دنبال خرید سلاح‌های جدید و حفظ برتری خود هستند. برای دولت‌هایی که توانایی خرید سلاح‌های جدید را ندارند بازار سلاح‌های دست‌دوم یکی از راه‌های احتمالی برای جبران برتری در مقابل رقباست. در نتیجه، معاملات تسلیحاتی به یکی از عناصر ثابت نظام بین‌المللی تبدیل شده است. در این فضا، دولت‌ها به‌دنبال خرید تسلیحات هستند تا بتوانند به فناوری نظامی برتر دست پیدا کنند. در مقابل، فروشنده‌های تسلیحات به‌دنبال فروش تسلیحات برای حفظ صنایع نظامی داخلی خود هستند. البته، باید به دلایل اقتصادی و سیاسی هم توجه داشت (Buzan, 1987). روابط دفاعی بین ملت‌ها برآمده از اشتراک‌گذاری و فروش فناوری‌های نظامی است. وقتی دو طرف همکاری به‌دنبال همکاری‌های نظامی باشند، این تمایل‌ها به سرمایه‌گذاری و توسعه مشترک فناوری‌های نظامی منجر خواهد شد. در نهایت، تعمیق روابط دفاعی بین دو طرف را به‌دنبال خواهد داشت. به‌طور مثال، همکاری موفق روسیه در طراحی و توسعه مشترک موشک کروز فراصوت براموس^۱ و گروه تحقیقاتی ان‌پی‌آ^۲ هند و مؤسسه توسعه^۳ بیانگر نمونه‌ای از همکاری بین شرکای راهبردی است (Chaudhry, 2021).

1. BrahMos
2. NPO Mashinostroyeniya
3. Development Organization (DRDO)

۲.۴. نوواقعگرایی و دستاورد نسبی

دستاورد نسبی یکی دیگر از گزاره‌های کلیدی نوواقعگرایی است که طبق آن دولت‌ها به دنبال بررسی تأثیر و پیامد همکاری‌ها بر موازنه قدرت خود هستند. طبق دیدگاه نوواقعگرایان، دولت‌ها قبل از شروع همکاری یا بعد از آن، دائم در حال محاسبه نسبت سود خود در این همکاری هستند. اگر محاسبات نشان دهد که نسبت توزیع دستاوردها به نفع طرف یا طرف‌های دیگر همکاری است ممکن است یا وارد این همکاری نشوند یا اگر همکاری شکل گرفته است از ادامه آن سر باز زنند. با وجودی که نگرانی‌ها درباره امکان دستاورد نسبی ممکن است مانع از ظهور و ادامه همکاری‌ها شود، نظریه پردازان این امکان را مطرح می‌کنند که اگر تعداد بازیگران همکاری افزایش یابد، به همان نسبت امکان دستاورد نسبی کاهش پیدا می‌کند (Schieder & Spindler, 2014). به‌طور مثال، جنگ روسیه و اوکراین به گسترش رقابت میان هند، چین و پاکستان انجامیده است. با گسترش درگیری‌ها، مسکو ممکن است خواستار گسترش روابط با چین باشد. این امر به اولویت یافتن گسترش روابط روسیه با چین می‌انجامد (Verma, 2023b). با گسترش همکاری‌ها و وابستگی بیشتر روسیه به چین، این امکان وجود دارد که به دلیل رقابت میان هند و چین، روسیه محدودیت‌هایی را بر انتقال فناوری‌های نظامی و صادرات سلاح‌های جدید به هند وضع کند.

بنابراین، در بررسی مفهوم دستاورد نسبی، نگرانی از نابرابری در دستاوردها بزرگ‌ترین نگرانی طرفین در شکل‌گیری و تداوم همکاری‌ها محسوب می‌شود. دولت‌ها هم‌زمان با گرفتن تصمیم مبنی بر شروع همکاری‌ها با طرفین دیگر، به‌طور ویژه، به دنبال در نظر گرفتن مزایا و معایب این همکاری هستند، زیرا از منظر نوواقعگرایی، دولت‌ها کنشگران عقلانی محسوب می‌شوند که دائم در حال محاسبه سود و زیان خود خواهند بود. بنابراین، تصمیم دولت‌ها برای ورود به همکاری با یکدیگر تابع مؤلفه‌ها و عوامل متعددی است، از جمله حضور متحدان و رقبا در آن همکاری، نوع همکاری اعم از اقتصادی، فرهنگی یا نظامی، میزان قدرت ملی، سطح فناوری و حجم مبادلات اقتصادی طرف‌های همکاری (Cai, 2011). بنابراین، محاسبات پیچیده‌تر از آن است که صرفاً تصور شود انگیزه دولت‌ها برای ورود به همکاری و تداوم آن فقط رفع مشکلات متعدد امنیتی و اقتصادی است. در برخی مواقع، ممکن است طرفین به دنبال همکاری‌های سیاسی باشند و بعضی طرفین دیگر تنها انتظار حل مشکلات خود را داشته باشند. در

چنین شرایطی مفهوم «دستاورد مشترک» جایگزین دستاورد نسبی یا مطلق خواهد شد. سؤالی که مطرح می‌شود این است که تحت چه شرایطی دولت‌ها حاضر هستند ضرر نسبی در مقابل دستاورد نسبی ناشی از همکاری‌های بین طرفین را بپذیرند؟ این موضوع را می‌توان در همکاری‌های دفاعی میان هند و روسیه مشاهده کرد که هر دو طرف همکاری در حال ارزیابی مزایا و معایب این همکاری هستند. همچنین، می‌توان آثار تحریم‌های بین‌المللی بر خرید اسلحه از روسیه را مهم‌ترین عامل پذیرش این ضرر نسبی از سوی هند تلقی کرد (Simón, 2017).

به‌طور خلاصه می‌توان گفت که طبق دیدگاه نواقعه‌گرایی دولت‌ها به دنبال حفظ موازنه قدرت در نظام آنارشی بین‌المللی هستند. درحالی‌که دولت‌ها در موازنه قدرت می‌توانند از طریق تجهیز شدن به سلاح‌های جدید و معاملات تسلیحاتی، بدون محدودیت، پویایی جدید امنیتی میان خود شکل دهند، دستاورد نسبی بر کیفیت و نوع همکاری میان آن‌ها اثرگذار خواهد بود. بنابراین، توجه به این دو مؤلفه درک بهتری از پیچیدگی شکل‌گیری و تداوم همکاری‌های دفاعی را به دنبال خواهد داشت.

۵. آثار تحریم‌های برآمده از جنگ اوکراین بر صنایع دفاعی و سیاستگذاری خارجی روسیه

در این مبحث ضمن بررسی تاریخچه و زمینه‌ها و علل حمله روسیه به اوکراین، به تأثیر تحریم‌ها بر صنایع دفاعی روسیه و تصمیم‌گیری‌های سیاسی این کشور توجه شده است.

۵.۱. جنگ اوکراین - روسیه و واکنش راهبردی هند

در سال ۲۰۱۴م، با الحاق شبه‌جزیره کریمه به روسیه و حمایت روسیه از تجزیه‌طلبان مناطق دنباس، جنگ اوکراین بین روسیه، اوکراین و کشورهای غربی آغاز شد. اقدام‌های روسیه باعث شد تا کشورهای دیگر از افزایش توانایی نظامی‌های روسیه و تمایل این کشور به تغییر موازنه قدرت جهانی درک بهتری داشته باشند (Renz, 2018). ولادیمیر پوتین در ۲۱ فوریه ۲۰۲۲م، با اعلام آغاز عملیات ویژه نظامی در اوکراین، این عملیات را اقدامی برای جلوگیری از برنامه ضدروسی دانست. در نتیجه، در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲م، در حدود ۲۰۰ هزار نیروی ارتش روسیه وارد اوکراین شدند و از سه محور جنوب (شبه‌جزیره کریمه)، شرق

(روسیه) و شمال (بلاروس) پیشروی خود را به منظور تصرف شهرهای اصلی اوکراین، از جمله کیف، و سرنگونی دولت اوکراین آغاز کردند (Masters, 2022). به‌رغم برتری نیروهای روسی در تجهیزات و نفرات، ارتش روسیه نتوانست به هدف اصلی خود دست پیدا کند. هدف روسیه سرنگونی دولت حاکم بر اوکراین در عملیات سریع نظامی بود (Jones, 2022). طبق بررسی‌های انجام‌شده، مهم‌ترین دلیل شکست ارتش روسیه و عدم دستیابی به اهداف اصلی روسیه را می‌توان کمک‌های گسترده خارجی، به‌خصوص آمریکا و کشورهای عضو ناتو، به اوکراین دانست. طبق اعلام آمارهای رسمی، از ۲۴ فوریه ۲۰۲۲م تا ۲۴ فوریه ۲۰۲۳م، اوکراین نزدیک به ۱۵۰ میلیارد یورو از کشورهای متحد خود دریافت کرده است. این کمک‌ها اقدام‌های تدافعی و تهاجمی اوکراین را افزایش داده است (Institute for IWF Kiel, 2023). با توجه به ادامه جنگ اوکراین، آمارهای تلفات هر دو طرف نبرد در حال افزایش است. به‌نظر می‌رسد دو طرف درگیری، یعنی روسیه و اوکراین، به‌دنبال کسب بیشتر تجهیزات و سلاح از متحدان خود باشند تا بتوانند میزان تلفات نیروهای خودی را به حداقل برسانند و از پیشروی طرف دیگر جلوگیری کنند. اگرچه به‌نظر می‌رسد، با توجه به تجربیات نبردهای قبلی روسیه، تلفات انسانی و تحریم‌های گسترده جهانی باعث تغییر دیپلماسی روسیه شده است و مؤلفه‌های دیگری تعیین‌کننده پایان جنگ باشد.

پاسخ دیپلماتیکی هند به جنگ اوکراین در میان تمام کشورهای دموکراتیک و متحد آمریکا متفاوت بوده است. اگرچه هند نارضایتی خود را از تهاجم روسیه به اوکراین ابراز کرد، این کشور بیشتر به‌دنبال حفظ وجهه بی‌طرفی خود میان دو کشور بوده است. نمود آن را در غیبت این کشور در رأی‌گیری شورای امنیت، مجمع عمومی و شورای حقوق بشر سازمان ملل در محکومیت روسیه می‌توان مشاهده کرد. همچنین، هند تاکنون از معرفی روسیه به‌عنوان متجاوز و آغازگر بحران اوکراین خودداری کرده است. این اقدام منحصر به فرد هند نسبت به روسیه بیانگر تمایل جدی هند به حفظ روابط خود با دو کشور روسیه و اوکراین است (Tellis, 2022).

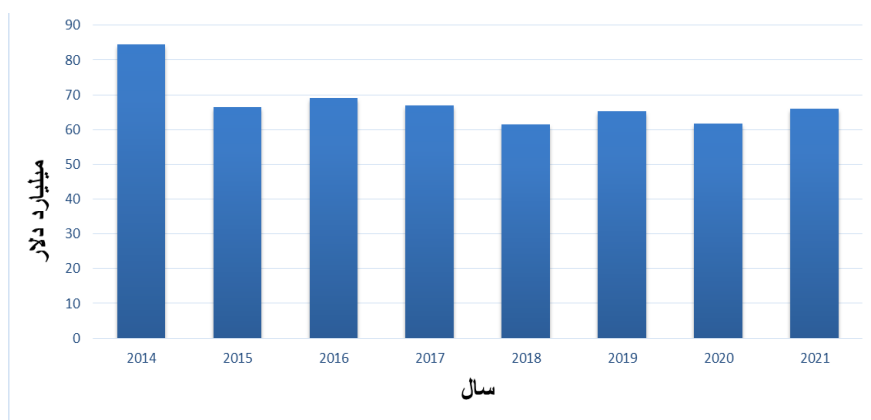
۵. ۲. تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر صنایع دفاعی و تجهیزات نظامی روسیه
الحاق شبه‌جزیره کریمه به روسیه در سال ۲۰۱۴م و اقدام‌های نظامی بعدی در شرق اوکراین به نگرانی‌های جدی آمریکا و متحدانش در ناتو منجر شد. در نتیجه، کشورهای غربی با ایجاد چند مرحله تحریم‌های سازمان‌یافته علیه روسیه تلاش

کردند تا روسیه را وادار کنند توافق مینسک را رعایت کند. در ادامه، تحریم‌های اقتصادی وضع شده علیه روسیه باعث شد دسترسی بانک‌های دولتی و مؤسسات بانکی روسیه به همکاری‌های بلندمدت با کشورهای غربی محدود شود. به علاوه، تحریم‌هایی علیه صنعت صادرات اسلحه روسیه و کالاهایی اعمال شود که امکان استفاده نظامی داشت (Simola, 2023).

اما، تجاوز نظامی روسیه به اوکراین در فوریه ۲۰۲۲م، باعث شد کشورهای غربی تحریم‌های جدیدی علیه روسیه و متحدان روسیه وضع کنند تا بیانگر قاطعیت کشورهای غربی برای مقابله با روسیه باشد. هدف از تحریم‌های وضع شده در ابتدا، محدود کردن توانایی‌های مالی روسیه برای ادامه جنگ و دسترسی به فناوری‌های نظامی در صنایع نظامی روسیه بود. با گسترش درگیری‌ها بین دو کشور محدودیت‌های صادراتی علیه روسیه وضع شد که شامل محدودیت‌ها در بخش‌های فناوری و نفت و گاز روسیه بود. طبق بررسی‌های انجام شده، تولید ناخالص ملی روسیه نزدیک به ۲/۱ درصد کاهش پیدا کرد و در چهارماه آخر سال ۲۰۲۲م، این عدد نسبت به چهارماه دوم سال کاهش ۵ درصدی نشان داد (Ibid). تحریم‌های وضع شده علیه روسیه باعث شد توانایی‌های نظامی این کشور، به خصوص در زمینه تحقیق و توسعه سلاح‌های جدید و واردات فناوری‌های پیشرفته نظامی از کشورهای غربی، به شدت تحت تأثیر قرار گیرد. یکی از نخستین اهداف تحریم کشورهای غربی بعد از تجاوز روسیه به اوکراین را می‌توان صنعت نفت و گاز روسیه نام برد که اقتصاد روسیه تا حد زیادی به آن وابسته است. این تحریم‌ها از بودجه تمام بخش‌های روسیه کاست؛ بخش نظامی یکی از این حوزه‌ها بود.

در شکل ۲، کاهش بودجه نظامی روسیه بعد از بحران اوکراین از سال ۲۰۱۴م به بعد نشان داده شده است. طبق این شکل، میانگین بودجه نظامی روسیه بعد از الحاق شبه جزیره کریمه به روسیه در سال ۲۰۱۴ تا سال ۲۰۲۱م رو به کاهش بوده است (SIPRI, 2023b).

بخش تحقیق و توسعه را می‌توان یکی از مهم‌ترین بخش‌های صنایع دانست. این بخش در صنایع نظامی تولید سلاح‌های جدید و ارتقای سلاح‌های موجود را به دنبال خواهد داشت. یکی از بخش‌هایی که بیشترین تأثیر را از تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه دریافت کرد بخش تحقیق و توسعه صنعت نظامی بود. کاهش بودجه این بخش موجب شده است تا روسیه از سال ۲۰۱۴م

شکل ۲. هزینه‌های نظامی روسیه بین سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۱ م (SIPRI, 2023b)

نتواند روند توسعه و تولید سلاح‌های جدید خود را در جهت ارتقای داده و مدرنیزه کردن ارتش ادامه دهد و طرح‌های بلندپروازانه نظامی خود را- مانند نسل جدید تانک‌ها، پهپادهای پنهان‌کار و جنگنده‌های پنهان‌کار- به دلیل کمبود بودجه لغو کرد یا زمان شروع به کار این طرح‌ها را به تأخیر انداخت. به طور مثال، تانک آرما تا یا تی ۱۴ که نسل جدید تانک‌های ارتش روسیه است و قرار است جایگزین تانک‌های قدیمی تی ۷۲ و تی ۸۰ شود هنوز با گذشت ۱۱ سال به طور کامل توسعه نیافته و عملیاتی نشده است. این برنامه بلندپروازانه تاکنون چندین بار تأخیر در تولید، کاهش سفارش وزارت دفاع روسیه و مشکلات فنی به خود دیده است. طبق گزارش رسانه‌های روسیه، روسیه در ابتدا به دنبال سفارش و تولید ۲۳۰۰ تانک تی ۱۴ آرما تا تا پایان سال ۲۰۲۰ م بود، اما این برنامه به سال ۲۰۲۵ م موکول شده است. تأخیر و عدم تولید تجهیزات جدید و ارتقای تجهیزات فعلی ارتش روسیه توانایی این کشور را در رقابت با کشورهای دیگر در زمینه تولید سلاح‌های نوین کاهش داد (Reuters, 2023).

در سال ۲۰۱۴ م و با الحاق شبه جزیره کریمه به روسیه و حمایت از تجزیه طلبان شرق اوکراین، کشورهای غربی تحریم‌های اقتصادی و فناورانه علیه روسیه وضع کردند. این تحریم‌ها با تهاجم روسیه به اوکراین در سال ۲۰۲۲ م افزایش و شدت یافت. این تحریم‌ها بخش‌های متنوعی را درگیر کرد که مهم‌ترین آن ممنوعیت صادرات رایانه‌های نسل جدید، ریزپردازنده‌ها، تجهیزات مخابراتی، فناوری‌های امنیتی اطلاعات، تجهیزات مرتبط با لیزر و حسگرهای نظامی است. با وجود این، روسیه به منظور مقابله با این تحریم‌ها به دنبال اولویت‌دادن و

سیاستگذاری در خصوص تولید داخلی این فناوری‌ها بود، ولی متخصصان فناوری، خوداتکایی روسیه در بخش توسعه و تولید زیرساخت‌های نوین را، شامل پردازشگرها و تجهیزات مرتبط با شبکه‌های 5G، امکان‌پذیر نمی‌دانند. همچنین، روسیه به‌منظور کاهش آثار تحریم‌های فناورانه بر صنایع مهم خود با دادن مجوزهای واردات تجهیزات الکترونیکی، به‌دنبال کاهش اثر این تحریم‌ها بوده است. با وجود این، متخصصان تردید دارند که این روش برای کاهش آثار تحریم‌ها موفقیت به‌دنبال داشته باشد (Bogdanova, 2022). به‌طور مثال، بر اساس گزارش‌های مختلف‌نیروهای اوکراینی، نیروهای روسیه در تجهیزات نظامی خود از وسایل و ریزپردازنده‌های وسایل الکترونیکی خانگی، مانند ماشین ظرفشویی و یخچال، استفاده می‌کنند (Whalen, 2022).

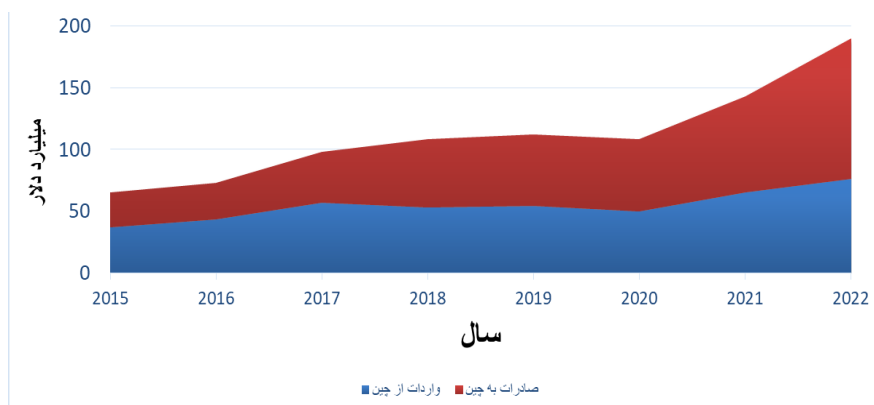
همچنین، تحریم‌های فناورانه در دسترسی روسیه به قطعات حساس نظامی محدودیت‌هایی پدید آورده است. این کمبود نه‌تنها ارسال تسلیحات جدید به کشورهای خارجی را به تأخیر می‌اندازد، فروش و جذب مشتری در بازارهای تسلیحاتی را کاهش می‌دهد. یکی از مهم‌ترین نمونه‌ها در این بخش اتکای روسیه به تجهیزات غربی، به‌خصوص در زمینه تجهیزات دید در شب، است. تا قبل از وقوع جنگ اوکراین، روسیه به‌طور گسترده‌ای به تجهیزات دید در شب دو شرکت فرانسوی تالس^۱ و سافان^۲ برای تجهیزات خود، به‌ویژه تجهیزات زرهی خود، متکی بود، ولی با شروع تحریم‌های غرب علیه روسیه و ممنوعیت صادرات این تجهیزات به روسیه، روسیه تولید داخلی این تجهیزات را در دستور کار خود قرار داد. اگرچه روسیه خود قابلیت تولید وسایل دید در شب را دارد، کیفیت و عملکرد این تجهیزات در مقابل نمونه فرانسوی بسیار ضعیف‌تر است (Miroshnichenko, 2022). یکی دیگر از پیامدهای تحریم‌های غرب علیه روسیه در حوزه تولیدات صنایع نظامی روسیه بود که به کاهش درصد تولید برخی تجهیزات یا تأخیر و لغو صادرات برخی تجهیزات به کشورهای دیگر انجامید. با خروج نزدیک به ۱۰۰۰ شرکت خارجی از روسیه و افزایش محدودیت‌های صادراتی به روسیه، تولید محصولات نظامی و صادرات تجهیزات روسی کاهش پیدا کرده است. این موضوع، به‌دلیل اولویت‌بندی روسیه در تولید تجهیزات مرتبط با جنگ اوکراین و تلفات سنگین ارتش روسیه در این جنگ کاملاً مشهود است (Brennan & Kuklychev, 2023).

1. Thales
2. Safan

۵. ۳. تحریم‌های برآمده از جنگ اوکراین و افزایش همسویی چین و روسیه روابط دیپلماتیک روسیه و چین صرفاً اتحاد میان دو کشور تلقی نمی‌شود، بلکه جنبه راهبردی دارد و دو کشور متحد راهبردی محسوب می‌شوند. البته، به‌دنبال افزایش تنش در روابط هر دو کشور با غرب، همکاری‌های دو کشور نیز فزاینده بوده است. به‌رغم این همسویی‌ها و احتمال شکل‌گرفتن درگیری‌های جدیدی میان چین و تایوان، به‌نظر نمی‌رسد که هر دو کشور به‌دنبال پشتیبانی نظامی کامل از یکدیگر باشند. بنابراین، روابط راهبردی دو کشور در بخش اقتصادی، شامل سرمایه‌گذاری و معاملات تجاری، و همکاری‌های نظامی، شامل همکاری‌های دفاعی راهبردی میان دو کشور، نمود دارد. نیروی محرک پشت این همکاری راهبردی میان چین و روسیه را می‌توان دیدگاه هر دو کشور به تهدیدهای آمریکا برای منافع هر دو کشور دانست. به‌رغم گسترش تجارت میان دو کشور در طول دو دهه گذشته که به عددی نزدیک به ۱۴۷ میلیارد دلار رسیده است، روابط اقتصادی بین دو کشور همچنان شرایط ناموزونی دارد. روسیه بارها نگرانی خود را از وابستگی بیش‌ازحد به چین بیان داشته است. چین در حال حاضر اولین شریک تجاری روسیه و روسیه چهارمین شریک تجاری چین محسوب می‌شود. همچنین، در کنار افزایش رشد تجارت میان دو کشور، شرکت‌ها و بانک‌های چینی در حال تلاش برای سرمایه‌گذاری در بخش انرژی و زیرساخت‌های مخابراتی روسیه هستند. سرمایه‌گذاری‌ها در بخش‌های حساس اقتصاد روسیه، موجب شده است روسیه از افزایش وابستگی به چین نگران شود و تحریم‌های نفت و گاز اتحادیه اروپا علیه روسیه این وابستگی را بیشتر کرده است. در حال حاضر، بخش اعظم معاملات تجاری میان چین و روسیه، به‌دلیل نیاز شدید چین به ذخایر طبیعی نفت و گاز روسیه، در بخش انرژی روسیه است. البته، اقتصاد روسیه تا حد زیادی به آن وابسته است (Maizland, 2022).

در همین راستا، در سال ۲۰۲۲م، روسیه صادرات گاز مایع LPG به چین را افزایش داد که این روند تقریباً نزدیک به دو برابر صادرات سال ۲۰۲۱م بوده است. همچنین، ارسال گاز از طریق خطوط سیبری به سمت چین نیز رشد ۵۰ درصدی داشت. این روند با افزایش سرمایه‌گذاری‌های چین در حال افزایش است. چین با نشان دادن تعهد خود به روسیه، توافق کشورهای جی ۷ و اتحادیه اروپا را مبنی بر تعیین قیمت جهانی ثابت برای نفت روسیه رد کرد و به تعهد خود با روسیه مبنی بر خرید بر اساس قیمت بازارهای جهانی ادامه داد. البته،

همکاری‌های دوجانبه میان چین و روسیه از موضوع صادرات و واردات نفت و گاز نیز فراتر رفته است. انعقاد توافق ۳۰ ساله میان دو کشور برای احداث خطوط لوله انتقال گاز سیبری ۲ به چین به ارزش ۴۰۰ میلیارد دلار نیز باعث شد پیوستگی میان دو کشور افزایش یابد و بیانگر تعهد بلندمدت دو کشور برای همکاری‌های خود در بخش انرژی است. افزایش تنش‌های ژئوپلیتیکی روسیه و غرب و تحریم‌های تجاری وضع‌شده کشورهای غربی علیه روسیه سبب شد روسیه چین را شریک اصلی معاملات تجاری خود بداند. در سال ۲۰۲۲م، واردات روسیه از چین نزدیک به ۱۳ درصد رشد داشت و به‌عدد نزدیک به ۷۶ میلیارد دلار رسید. در مقابل، صادرات روسیه به چین با افزایش ۴۳ درصدی به عددی نزدیکی ۱۱۴ میلیارد دلار رسید (BBC News, 2023). شکل ۳ بیانگر تغییرات معاملات تجاری روسیه پس از آغاز تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه به‌دلیل الحاق شبه‌جزیره کریمه است.

شکل ۳. معاملات تجاری روسیه و چین بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ (BBC News, 2023)

همچنین، چین و روسیه به‌دنبال طرح راهبردی دلارزدایی از معاملات تجاری خود هستند تا وابستگی به نظام بانکی غرب را کاهش دهند و ضربه‌پذیری خود را از تحریم‌های بین‌المللی کم کنند. در همین راستا، روسیه گام‌هایی برای کاهش وابستگی خود به دلار آمریکا برداشته است، از جمله قرارداددن یورو به‌عنوان ارز مورد استفاده در معاملات خارجی خود. همچنین، روسیه در معاملات خود با چین، ارزهای پشتیبان، شامل روبل روسیه و یوان چین، را نیز جایگزین ارز خود، به‌جای دلار آمریکا، قرار داده است (Maizland, 2022).

اگرچه تاکنون هیچ‌گونه پیمان اتحاد نظامی بین این دو کشور منعقد نشده است، همکاری‌های نظامی بین چین و روسیه بعد از الحاق غیرقانونی شبه‌جزیره کریمه به روسیه افزایش یافته است. این همکاری‌ها شامل همکاری در بخش‌های مختلف نظامی، از جمله سیستم‌های هشدار موشکی و تقویت بخش جهت‌یابی ماهواره‌ای به منظور افزایش همکاری‌های فضایی، بوده است. اگرچه اکثر سلاح‌های چینی اصالت روسی دارند، روند ارسال اسلحه از روسیه به چین در سال‌های اخیر کاهش یافته است. از دلایل آن می‌توان به رشد توان صنایع نظامی چین و نگرانی روسیه از سرقت فناوری سلاح‌های روسی اشاره کرد. چین در سال‌های اخیر یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان اسلحه شناخته شده است. بخش اعظم سلاح‌های مورد استفاده ارتش چین نیز ساخت خود این کشور است. چین و روسیه از سال ۲۰۰۳م تاکنون چندین مانور نظامی مشترک برگزار کرده‌اند و به تدریج وسعت این مانورها و پیچیدگی سلاح‌های مورد استفاده در این مانورها گسترش یافته است. اگرچه بعضی متخصصان نظامی انجام این مانورها را به نوعی تقویت اعتماد مشترک میان دو کشور بیان کرده‌اند، اکثر متخصصان این مانورها را پیامی به آمریکا و کشورهای اروپایی مبنی بر آمادگی نظامی دو کشور برای هرگونه تحرکات احتمالی متحدان آمریکا تفسیر می‌کنند. به‌طور مثال، در می ۲۰۲۲م، چین و روسیه در مانور نظامی مشترکی بمبافکن‌های خود را تا نزدیکی ژاپن به پرواز درآوردند که به نوعی نخستین مانور مشترک دو کشور بعد از تجاوز سراسری ارتش روسیه به اوکراین بوده است (Ibid).

این همکاری‌های مشترک ممکن است به کمک‌های تسلیحاتی به طرف دیگر نیز تبدیل شود. طبق تحقیقات متخصصان نظامی، روسیه به دلیل نقش پررنگ پهپادها در جنگ اوکراین ممکن است به دنبال خرید پهپادهای پیچیده چینی برای جبهه‌های جنگ خود با اوکراین باشد. اگرچه چین تاکنون به‌طور آشکار هرگونه کمک نظامی به روسیه را رد کرده است، طبق شواهد شرکت‌های چینی، به‌طور پنهان، قطعات حساس الکترونیکی مانند ریزپردازنده‌ها را به روسیه می‌فروشند که ممکن است استفاده نظامی نیز داشته باشد.

همچنین، اوکراین و متحدانش نگران فروش پهپاد با قابلیت‌های نظامی و غیرنظامی و موشک ضدهوایی راداری به روسیه هستند. آمریکا نیز با افزایش تحریم‌های خود، به‌ویژه تحریم شرکت‌های فروشنده تجهیزات با قابلیت‌های نظامی، به دنبال خنثی‌سازی این همکاری بین روسیه و چین است. به‌طور مثال،

آمریکا چند شرکت چینی را به دلیل فراهم کردن عکس‌های شناسایی ماهواره‌ای از موقعیت نیروهای اوکراینی به فهرست تحریم‌های خود اضافه کرد (BBC News, 2023). اگرچه پکن تاکنون هرگونه حمایت نظامی از روسیه را رد کرده است، چنین به نظر می‌رسد که چین با این ذهنیت روبه‌روست که شکست روسیه در جنگ با اوکراین ممکن است همچون جرقه‌ای به افزایش تهدیدهای امنیتی جدیدی برای این کشور منجر شود. در نتیجه، برای جلوگیری از هرگونه پیشامد احتمالی ممکن است در صورت نیاز، کمک‌های تسلیحاتی خود را به روسیه ارسال کند و موازنه قوا را به نفع روسیه تغییر دهد (Ellyatt, 2023).

۶. تأثیر تحریم‌های جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه

با توجه به مطالب ذکر شده، در این مبحث تأثیر تحریم‌های برآمده از حمله نظامی روسیه به اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه را بررسی می‌کنیم. هند در نقطه عطف سیاستگذاری جدید در روابط دفاعی خود قرار دارد. طبق نظریه نوواقعگرایی، دو دیدگاه در رابطه با سیاستگذاری دفاعی هند وجود دارد. در دیدگاه نخست و بر اساس گزاره موازنه قدرت، روسیه می‌تواند با ارتقای طرح‌های دفاعی خود، طراحی مجدد و افزایش میزان تولیدات دفاعی خود را ادامه دهد، بدون اثرپذیرفتن از تحریم‌های غرب، همچنین بدون نیاز به وابستگی و همگرایی بیشتر به چین برای کاهش آثار تحریم‌های بین‌المللی در روابط دفاعی خود با هند.

طبق دیدگاه موازنه قدرت، قدرت‌های بزرگ به چالش‌های جغرافیایی و نظامی رقبای خود به شدت حساس هستند. آن‌ها متناسب با این چالش‌ها دست به اقدام‌هایی خواهند زد تا از امنیت خود محافظت کنند. فاصله نسبی و عدم وابستگی روسیه به چین، به هند این امکان را می‌دهد که توازن قدرت خود را با چین و هند حفظ کند و به دلیل داشتن پایه و تجهیزات روسی، همچنین روابط راهبردی و دفاعی خود با روسیه به خریده‌های نظامی و پروژه‌های مشترک دفاعی با روسیه تمایل بیشتری داشته باشد.

طبق دیدگاه دوم و مبتنی بر گزاره دستاورد نسبی، دولت‌ها هم‌زمان با گرفتن تصمیم مبنی بر شروع همکاری با یکدیگر، به‌طور ویژه، به دنبال در نظر گرفتن مزایا و معایب همکاری با طرف مقابل هستند. مؤلفه‌های زیادی در شکل‌گیری همکاری‌ها اثرگذار است، از جمله حضور متحدان و رقبا در آن

همکاری؛ موضوع همکاری اعم از اقتصادی، فرهنگی یا نظامی؛ میزان قدرت ملی؛ فناوری و میزان مبادلات اقتصادی طرفین. طبق این دیدگاه، این احتمال وجود دارد که روسیه، به دلیل تحریم‌های بین‌المللی، از ارتقا، طراحی مجدد و افزایش درصد تولید تجهیزات نظامی به‌منظور حفظ توافق‌های دفاعی با کشورهای دیگر ناتوان باشد و به دلیل نیاز شدید به کاهش تحریم‌های بین‌المللی، به دنبال تقویت روابط راهبردی خود با چین باشد. طبق این دیدگاه تقویت روابط راهبردی روسیه با چین به تغییرات شدید در سیاستگذاری دفاعی هند می‌انجامد، از جمله متنوع کردن شرکای دفاعی و افزایش وابستگی به صنایع دفاعی داخلی.

با توجه به مطالب ذکر شده، به نظر می‌رسد که دیدگاه دوم و مبتنی بر دستاورد نسبی، محتمل‌تر باشد، زیرا روابط روسیه و چین، به دلیل نیاز روسیه به سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و کمک نظامی احتمالی چین به صنایع نظامی روسی درگیر در جنگ اوکراین، به سمت همگرایی بیشتری است. همچنین، روسیه، به دلیل مشکلات ناشی از محدودیت‌های فناوری برآمده از تحریم‌ها و نیاز شدید به تجهیزات نظامی تولیدی خود در جبهه‌های جنگ، می‌تواند تجهیزات سفارش شده به هند را، طبق برنامه زمان‌بندی توافق شده، تولید کند. همچنین، لازم به ذکر است که هند، به دلیل ساختار اقتصادی در حال پیشرفت و جمعیت رو به رشد خود، همچنین برنامه‌های بلندپروازانه خود برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های نظامی و اقتصادی و امکان رقابت‌های شدید اقتصادی بین خود و سایر رقبای، به دنبال گسترش روابط اقتصادی خود با روسیه است که با توجه به نیاز شدید روسیه به جلوگیری از سقوط اقتصادی ناشی از جنگ اوکراین، چشم‌انداز این روابط اقتصادی بسیار روشن است.

در نهایت، بنا به آنچه گفتیم و بنا بر دیدگاه دستاورد نسبی نمی‌توان انتظار قطع کامل روابط دفاعی و معاملات دفاعی هند با روسیه را داشت. تنها می‌توان انتظار داشت روابط دفاعی دو کشور کاهش قابل توجهی داشته باشد، زیرا بخش اعظمی از تجهیزات موجود در ارتش هند طبق استانداردهای روسیه ساخته شده است. همچنین انتظار می‌رود، به دلیل گسترش رویکرد چندجانبه‌گرایی هند، این کشور به دنبال استفاده از روابط خود با روسیه باشد، و همچون کارت بازی از آن در قطب‌بندی‌های جدید بین‌المللی استفاده کند. همچنین، فروشندگان غربی اسلحه را، به دلیل امکان خریدهای دفاعی هند از روسیه، به دادن امتیازهای ویژه یا انتقال فناوری مجبور کند که می‌توان آن را در معاملات تسلیحاتی هند با

شرکت بویینگ برای خرید هواپیماهای شناسایی و گشت دریایی پی ۸ مشاهده کرد. بر همین اساس، در مباحث بعدی مقاله، موضوع تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر صنایع دفاعی روسیه و پیامدهای آن بر روابط این کشور و کشورهای چین و هند بررسی شده است که موضوع سؤال‌های فرعی این مقاله است.

۱.۶. تحریم‌های بین‌المللی اعمال شده بر صنایع دفاعی روسیه و پیامدهای آن بر سیاستگذاری دفاعی هند

روابط دفاعی هند و روسیه بعد از حمله روسیه به اوکراین، تغییرات زیادی کرده است. یکی از دلایل تغییرات سیاست دفاعی هند را می‌توان تأثیر تحریم‌های غرب بر کاهش توانایی روسیه در تحقیق و توسعه طرح‌های نوین نظامی ذکر کرد که موجب می‌شود پیشرفت طرح‌های نظامی و به‌همان نسبت سرمایه‌گذاری خارجی یا طرح‌های مشترک خارجی کاهش یابد. به‌طور مثال، در آوریل ۲۰۱۸م، هند به‌طور رسمی از طرح مشترک سوخو ۵۷ خارج شد. این طرحی مشترک بین شرکت هوایی سوخوی روسیه و نیروی هوایی هند برای ساخت جنگنده پنهان‌کار نسل ۵ با توانایی‌های بالای پروازی و پنهان‌کاری بود. هند در ابتدا، با پیوستن به این طرح نظامی، به‌دنبال خرید ۱۴۴ فروند از این جنگنده‌ها بود و تمایل زیادی به پیشرفت این پروژه داشت؛ ولی، مشکلاتی مانند کیفیت موتورها، اشکال‌های ایجادشده در سیستم راداری و بدنه ضعیف هواپیما توانایی پنهان‌کاری را کاهش می‌داد. لذا، سبب شد تا هند از این طرح مشترک دفاعی خارج شود. خروج هند از این طرح مشترک بیانگر اختلاف جدی میان طراحی نسل جدید جنگنده بر روی کاغذ و چالش‌های ایجادشده در طراحی و ساخت بهینه این جنگنده در واقعیت است (Axe, 2021).

همچنین، تحریم‌ها موجب شد سفارش ۱ میلیارد دلاری هلیکوپتر روسیه لغو و به‌موجب آن ضررهای هنگفت اقتصادی به صنایع نظامی روسیه وارد شود. در سال ۲۰۱۵م، هند با امضای قرارداد جدیدی با روسیه، به‌دنبال خرید ۲۰۰ فروند هلیکوپتر دوموتوره کاموف ۲۲۶ بود. طبق این قرارداد مقرر شد ۶۰ فروند هلیکوپتر در روسیه ساخته شود و باقی هلیکوپترها به‌طور مشترک با «شرکت سهامی خاص هوانوردی هندوستان»^۱ و «شرکت هلیکوپترسازی روسیه»^۲ ساخته شود. اما، هند، به‌دلیل نگرانی از افزایش هزینه ساخت این هلیکوپترها به‌موجب

1. Hindustan Aeronautics Limited
2. Russian Helicopters

تحریم‌های اعمال شده علیه روسیه، همچنین نگرانی از عدم ارسال و ساخت موتورهای فرانسوی این هلیکوپتر به موجب تحریم‌های آمریکا، سفارش‌های خود را لغو کرد (Ranjan Sen, 2021).

به علاوه، هند در پرداخت بهای خریدهای نظامی خود از روسیه، به علت تحریم‌های بین‌المللی، با مشکل مواجه شده است. طبق گزارش‌های مقام‌های هندی، تحریم‌های بین‌المللی موجب شده است ارسال بهای خریدهای نظامی به روسیه و اجرای طرح‌های دفاعی متوقف شود. بر این اساس، مقام‌های هندی، به دنبال کسب موافقت مقام‌های روسی و ایجاد سازوکاری مبنی بر پرداخت روپیه یا روبل، به جای دلار آمریکا، هستند. این تحریم‌های بین‌المللی، به خصوص در قسمت پرداخت هزینه‌های خریدهای نظامی، موجب شده است که کشورهای خریدار محصولات روسی یا به دنبال روشی برای پرداخت هزینه‌های خود به روشی غیر از پرداخت مستقیم باشند، یا به دلیل پیچیدگی‌های پیش آمده، از خریدهای آینده نظامی از روسیه خودداری کنند (Ranjan Sen & Chatterjee, 2023). به طور مثال، در می ۲۰۲۲م، هند از ادامه برنامه خرید ۱۰ فروند هلیکوپتر هشدار اولیه کاموف ۳۱ از روسیه خودداری کرد. یکی از دلایل آن، نگرانی‌ها درباره پرداخت هزینه‌های این ۱۰ فروند بود (Waldwyn, 2023). تحریم‌های بین‌المللی همچنین، موجب شد تولید محصولات نظامی روسیه نیز کاهش یابد. به همان نسبت، تأخیر یا عدم ارسال تجهیزات و قطعات یدکی به خریداران خارجی تسلیحات روسی را به دنبال داشته است. در مارس ۲۰۲۳م، فرمانده نیروی هوایی هند در مجلس این کشور اعلام کرد که روسیه به طور رسمی اعلام کرده است به علت شدت جنگ اوکراین و نیاز به ارسال تجهیزات به جبهه‌های جنگ، توانایی ارسال کامل تجهیزات و سفارش‌ها به هند را ندارد؛ از آن جمله می‌توان به سیستم دفاع هوایی اس ۴۰۰ اشاره کرد که هند ماه‌ها به دنبال دریافت و استقرار آن در نقاط راهبردی خود بوده است (Porter, 2023).

۶. ۲. تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر همگرایی روسیه و چین و پیامد آن برای سیاستگذاری دفاعی هند

مؤلفه دیگری که موجب تغییرات در سیاستگذاری دفاعی هند خواهد شد، افزایش همگرایی روسیه و چین، به دلیل نیاز روسیه به چین برای کاهش تحریم‌های بین‌المللی است. به طور سنتی، روسیه همواره شریک راهبردی هند بوده و در زمان وقوع درگیری‌ها بین هند و چین، به دنبال تنش‌زدایی و جلوگیری از

پیشروی احتمالی نیروهای چینی بوده است. نقش روسیه، به خصوص در درگیری‌های سال ۲۰۱۷م هند و چین، بسیار پررنگ بود. در این درگیری‌ها هر دو کشور به دنبال تبدیل این درگیری‌ها به جنگ تمام‌عیار نظامی بودند (Lalwani & Sagerstrom, 2021).

بعد از حمله روسیه به اوکراین، میزان وابستگی روسیه به چین، به دلیل تحریم‌های بین‌المللی، افزایش قابل توجهی داشت و مقام‌های هندی نگران شدند این همگرایی چین و روسیه بر روابط کشورهای متحد روسیه، از جمله هند و ویتنام، تأثیر بگذارد (Gabuev, 2022). این همگرایی میان چین و روسیه موجب شد مقام‌های چینی به روسیه فشار آورند که تجهیزات پیشرفته و قطعات یدکی نظامی را به هند ارسال کند و در صورت وقوع جنگ احتمالی میان هند و چین و تقاضای چین از روسیه مبنی بر عدم ارسال یا توقف فروش قطعات یدکی تجهیزات، کاهش فروش و ارسال تجهیزات نظامی روسیه به هند دنبال شود. هند همچنین، نگران فروش تجهیزات نظامی پیشرفته روسی به چین است، زیرا فاصله فناورانه میان جنگ‌افزارهای هندی و چینی افزایش خواهد یافت و برتری نظامی هند را کاهش خواهد داد (Lalwani & Sagerstrom, 2021). دلیل اصلی نگرانی مقام‌های هندی را می‌توان در حافظه تاریخی آن‌ها در زمان بحران موشکی کوبا یافت که اتحاد شوروی، به دلیل نیاز به کسب حمایت چین از شوروی در درگیری‌های دیپلماتیک با آمریکا، از ارسال جنگنده‌های میگ ۲۱ به هند خودداری کرد (Kalyankar & Schulz, 2023).

مؤلفه دیگری که سبب نگرانی مقام‌های هندی از گسترش وابستگی روسیه به چین شده است آگاهی و شناخت دقیق ارتش چین از سلاح‌های پیشرفته ارتش هند، در جایگاه یکی از رقبای مهم چین، است، زیرا آگاهی از جزئیات سلاح‌هایی که قبلاً روسیه به هند فروخته است موجب می‌شود چینی‌ها قوت و ضعف این سلاح‌ها را به دقت بدانند (Lalwani & Sagerstrom, 2021). همچنین، وابستگی روسیه به چین و تحریم‌های بین‌المللی ممکن است باعث شود سلاح‌های روسی با قطعات و تجهیزات چینی ساخته شود و استفاده هند از سلاح‌های روسی ممکن است نفوذ اطلاعاتی چین را در ارتش هند به دنبال داشته باشد (Kalyankar & Schulz, 2023). در نهایت، مقام‌های هندی نگران عواقب سیاست‌گذاری‌های جدید دفاعی خود هستند. در صورت تمایل هند به خرید سلاح از شرکای جدید خارجی، روسیه از ارسال قطعات یدکی و تجهیزات نگهداری

تسلیحات فروخته شده امتناع خواهد ورزید و از کارافتادن یا زمین گیر شدن ناوگان هوایی و یا دریایی هند را به دنبال خواهد داشت (Verma, 2023).

۳.۶. تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه و سناریوهای پیش‌رو در سیاستگذاری جدید و دفاعی هند

با توجه به مطالب ذکر شده، می‌توان گفت تصمیم‌گیرندگان هندی به دنبال سه سیاست جدید در مناسبات دفاعی خود هستند تا با توجه به نتایج جنگ اوکراین از هرگونه پیامد احتمالی برای ارتش هند و برنامه‌ریزی بلندمدت هند مبنی بر موازنه قدرت با چین و پاکستان جلوگیری کنند. این سه سیاست به شرح زیر است:

۱. هند به دنبال سرمایه‌گذاری و افزایش اجرای طرح‌های نظامی در بخش صنایع دفاعی خود است تا بتواند در بلندمدت نوعی سیاست خوداتکایی را در اکثر بخش‌های نظامی به اجرا درآورد.
۲. مقام‌های هندی سعی دارند برای هرگونه عواقب احتمالی ناشی از همگرایی احتمالی روسیه به چین آمادگی کسب کنند.
۳. تصمیم‌گیرندگان هندی به دنبال افزایش روابط نظامی خود با متحدان غربی- به خصوص آمریکا، فرانسه، اسرائیل و متحدان اروپایی آمریکا - هستند (Kalyankar & Schulz, 2023). به‌طور مثال، هند به دنبال خرید جنگ‌افزارهای جدید مانند جنگنده رافال از فرانسه است. در همین راستا، هند در قراردادی با فرانسه، به دنبال خرید ۳۶ فروند جنگنده ناو هواپیمابر نشین رافال از فرانسه است تا آن‌ها را جایگزین ناوگان میگ‌های ۲۹ خود کند (Times of India, 2023).

بنابراین، مقام‌های هندی در کوتاه‌مدت به دنبال متنوع کردن شرکای دفاعی خود هستند تا با افزایش خرید و متنوع کردن سلاح‌های خود هرگونه خلأ ناشی از عدم دریافت قطعات و تجهیزات روسی یا عدم تمایل روسیه به ارسال تجهیزات به هند را، به دلیل همگرایی به چین، کاهش دهند. همچنین، جنگ اوکراین نشان داد کاهش بودجه و فعالیت بخش تحقیقات و توسعه ارتش روسیه موجب می‌شود کیفیت محصولات نظامی روسی کاهش شدیدی بیابد. هند با داشتن تجهیزات روسی در بخش نظامی خود پیش‌بینی می‌کند که محصولات نظامی روسی در صورت جنگ احتمالی با چین و پاکستان انتظار فرماندهان ارتش هند را برآورده

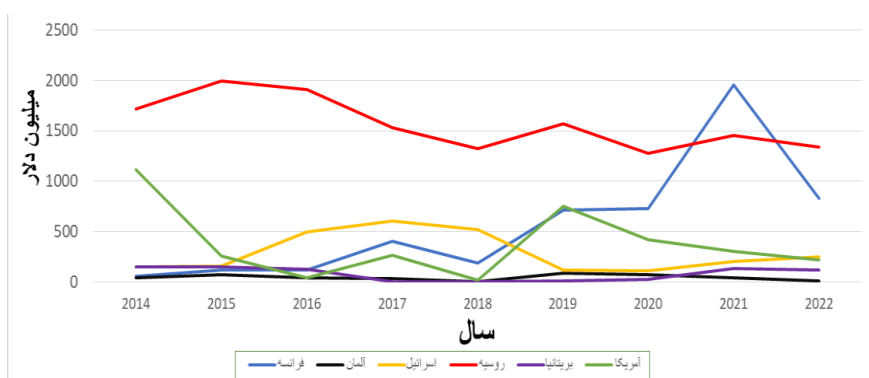
نکند. به‌طور مثال، جنگنده میگ ۲۱ هند را روسیه به درخواست هند و برای مقابله با اف ۱۶های پاکستانی ارتقا داده بود و توانایی شلیک موشک‌های هوا به هوای برد بلند را داشت. در درگیری سال ۲۰۱۹م بین پاکستان و هند، هواپیماهای اف ۱۶ پاکستان آن را هدف گرفت و خلبان آن به اسارت ارتش پاکستان درآمد (Dangwal, 2022). همچنین، تلفات بسیار سنگین نیروهای زرهی روسیه در جنگ با اوکراین، به‌خصوص تانک‌های تی ۷۲ و تی ۹۰ ارتش روسیه، نگرانی شدید فرماندهان هندی را به‌دنبال داشت، زیرا ستون فقرات نیروی زرهی هند را این دو تانک روسی تشکیل می‌دهد (Hooper, 2022). در بلندمدت نیز برنامه‌ریزان و سیاستگذاران هند به‌دنبال رسیدن به توان کامل در صنایع دفاعی خود هستند، زیرا در صورت برنامه‌ریزی سیاستمداران هندی برای تبدیل شدن هند به یکی از قطب‌های قدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی دنیا، بخش نظامی هند، به‌دلیل رقابت بین قدرت‌ها آسیب نبیند و با داشتن توان بالای نظامی، به یکی از فروشندگان بزرگ اسلحه در دنیا بدل شود. این امر را می‌توان در افزایش ۶۸ درصدی بودجه صنایع دفاعی هند در سال ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۳م مشاهده کرد (Kalyankar & Schulz, 2023).

شکل ۴ بیانگر تغییرات صورت‌گرفته در بخش دفاعی هند بعد از الحاق شبه‌جزیره کریمه به روسیه و آغاز تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه است. در این نمودار نشان داده شده است که واردات تجهیزات نظامی هند از روسیه رو به کاهش و در مقابل سرمایه‌گذاری هند در بخش دفاعی خود رو به افزایش است. قابل ذکر است میزان خرید نظامی هند از روسیه در سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۹م افزایشی بوده است. دلیل آن را می‌توان تحویل گرفتن سامانه‌های اس ۴۰۰ توسط چین دانست که با توجه به تبلیغات شدید ارتش چین مبنی بر جلوگیری از پرواز جنگنده‌های هندی در صورت برخورد نظامی بین دو کشور و امکان استقرار این سامانه در مناطق نزدیک به مرزهای هند، هند با خرید فوری این سامانه دفاع هوایی و موشکی، تهدیدات برآمده از طرف چین را خنثی کرد.

۷. نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر، هند به‌دلایل مختلفی مورد توجه کشورهای غربی و روسیه قرار گرفته است، از آن جمله نیاز شدید به منابع انرژی، جمعیت در حال رشد، اقتصاد در حال شکوفایی و قرارگیری در یکی از نقاط راهبردی که یکی از مسیرهای حمل‌ونقل دریایی دنیاست.

شکل ۴. میزان واردات اسلحه هند از شرکای دفاعی بین سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۲م به میلیون دلار آمریکا (SIPRI, 2023a)

در این پژوهش، با توجه به دو مؤلفه نظریه نوواقعگرایی، به دنبال یافتن پاسخ تأثیر تحریم‌های برآمده از جنگ اوکراین بر روابط دفاعی هند و روسیه بوده‌ایم. در همین راستا، دو مؤلفه موازنه قدرت و دستاورد نسبی بررسی شد. طبق نظریه نوواقعگرایی، در نظام بین‌المللی، به دلیل نبود قدرت مرکزی برای کنترل دولت‌ها، نظامی آنارشیستی حاکم است. دولت‌ها تحت تأثیر مؤلفه موازنه قدرت یا به دنبال سیاست خودحمایتی یا به دنبال همکاری بین خود هستند تا برای برقراری نظم و سود مشترک بین خود تلاش کنند. اگرچه این همکاری‌ها ممکن است به دستاورد نسبی و سود بیشتر یک‌طرف همکاری نسبت به طرف دیگر بینجامد، طبق دیدگاه موازنه قدرت، قدرت‌های بزرگ با اولویت قراردادن امنیت، به عنوان هدف اصلی، سعی دارند قدرت نظامی رقبای خود را کاهش دهند. بر اساس مؤلفه دستاورد نسبی، همکاری محدود یا سود بیشتر یکی از طرفین ممکن است به تغییر ساختار قدرت میان متحدان و طرف‌های همکاری بینجامد و دوست دیروز به رقیب و دشمن فردا تبدیل شود. دلیل اصلی این موضوع را می‌توان در میزان سود و منفعت دریافتی در همکاری میان دولت‌ها دانست. طبق رویکرد نوواقعگرایی، معضل اصلی همکاری میان دولت‌ها را می‌توان در نابرابری در سود و ضرر این همکاری‌ها دانست، زیرا یکی از طرفین همکاری ممکن است سود بیشتری دریافت کند و طرف دیگر به دلیل بررسی سود و ضرر دریافتی، به دنبال تغییر ساختار همکاری یا تغییر طرفین همکاری باشد. بنابراین، طبق این رویکرد، هند با توجه به درک سود و ضرر همکاری دفاعی با روسیه - شامل کاهش کیفیت سلاح‌های روسی، کاهش تولید سلاح در صنایع دفاعی

روسیه، کاهش ساخت سلاح‌های جدید و گسترش همکاری روسیه با چین- به‌دنبال تغییر ساختار همکاری دفاعی خود با روسیه و در پی یافتن شرکای جدید دفاعی برای خود است. یافته‌ها نشان داده است که هند در کوتاه‌مدت به‌دنبال متنوع کردن شرکای دفاعی خود است تا بتواند هم از زمین‌گیر شدن ناوگان دریایی و هوایی یا از کارافتادن سلاح‌های پیشرفته نیروی زمینی خود جلوگیری کند و هم با توجه به افزایش قدرت نظامی چین، با خرید جنگ‌افزارهای نوین غربی که کیفیت و کارایی بالای خود را در جنگ اوکراین نشان داده است، به‌دنبال موازنه قدرت با چین و پاکستان باشد. همچنین، هند با درک برنامه‌ریزی‌های بلندپروازانه خود برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های قدرت سیاسی، نظامی و اقتصادی دنیا، به‌دنبال پیشرفت و سرمایه‌گذاری گسترده در بخش صنایع دفاعی خود است تا در آینده، در صورت وقوع رقابت میان هند و قدرت‌های غربی و اعمال تحریم‌های احتمالی بر بخش نظامی، بتواند از کاهش توان دفاعی خود جلوگیری کند.

هند با درک واقعیت‌های برآمده از تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه، به‌دلیل تصرف شبه‌جزیره کریمه و حمله به اوکراین که به تضعیف شدید نوآوری و کیفیت در صنایع نظامی روسیه انجامید، همچنین رقابت‌های چین و آمریکا که در آن آمریکا به‌دنبال ممنوع کردن ارسال فناوری پیشرفته باقابلیت استفاده در صنایع نظامی چین و ممنوع کردن به‌کارگیری مهندسان کشورهای رقیب آمریکا در صنایع نظامی آمریکاست، به این جمع‌بندی رسیده است که در صورت تلاش برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های نظامی و اقتصادی جهان، این امکان وجود دارد که کشورهای غربی به‌دنبال تضعیف بخش‌های دفاعی هند از طریق ممنوع کردن ارسال فناوری پیچیده نظامی و سلاح‌های مورد نیاز هند باشند. همچنین، هند با درک درست از گستردگی و جذابیت بازار اسلحه در دنیا، پس از جنگ الحاق شبه‌جزیره کریمه به روسیه، به‌دنبال حضور پر قدرت در بازارهای جهانی است. این تلاش را می‌توان در برنامه‌ریزی هند برای فروش نزدیک به ۵ میلیارد دلار سلاح تا سال ۲۰۲۵م مشاهده کرد.

یکی دیگر از دلایل تلاش هند برای سرمایه‌گذاری گسترده در صنایع نظامی خود را می‌توان در رویدادهای بعد از شروع جنگ اوکراین دانست. با حمله روسیه به اوکراین، چند کشور عضو ناتو به‌دنبال ارسال تانک‌های پیشرفته لئوپارد آلمانی به اوکراین بودند. دولت آلمان در ابتدا به‌دنبال نگرانی از گسترده شدن جنگ در بخش‌های دیگر اروپا، درخواست این کشورها را رد کرد. همچنین، می‌توان به

درخواست چند کشور برای خرید جنگنده‌های ساب‌گریپن از سوئد اشاره کرد که به دلیل استفاده از قطعات و فناوری‌های ساخت آمریکا در این جنگنده، دولت آمریکا به سوئد درباره فروش این جنگنده به این کشورها هشدار داد و ارسال این جنگنده را به گرفتن مجوز از آمریکا منوط کرد.

در این پژوهش همچنین، این نکته مهم یادآوری شده است که نبود زیرساخت‌های لازم و کافی نبودن دانش یک کشور در رشد فناوری ممکن است باعث شود به کشورهای دیگر برای کاهش مشکلات فناورانه به شدت وابسته شود. در نهایت، به کشورهای متحد روسیه و کشورهایی که تبادلات دفاعی زیادی با روسیه دارند این راهکارها ارائه می‌شود تا با درک دقیق سیاست دفاعی هند تلاش کنند شرکای دفاعی خود را متنوع کنند و در بلندمدت نیز هم‌زمان با همکاری با کشورهای صاحب فناوری‌های برتر نظامی، به دنبال افزایش توان دفاعی داخلی خود باشند و به ایجاد تعادل نظامی در منطقه کمک کنند. هند با درک این واقعیت‌های رخ داده در جنگ به دنبال تغییرات گسترده در صنایع دفاعی خود و ارتش خود است که راهنمای مناسبی برای دولت‌هایی است که به دنبال افزایش قدرت نظامی و حفظ امنیت خود هستند. بنابراین، با اتخاذ این راهکارها، امکان ارتقای دانش فنی و فناورانه در صنعت دفاعی هند و افزایش همکاری با کشورهای پیشرو در این حوزه وجود دارد.

تعارض منافع

این مقاله مشمول هیچ گونه تعارض منافع نیست.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در تألیف این مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

اصول اخلاقی

نویسندگان در انتشار این مقاله، به طور کامل از اخلاق نشر، از جمله سرقت ادبی، سوءرفتار، جعل داده‌ها یا ارسال و انتشار دوگانه پرهیز داشته‌اند؛ منفعت تجاری در این راستا وجود ندارد. این مقاله حاصل تحقیقات خود نویسندگان است و اصالت محتوای آن را اعلام داشته‌اند.

دسترسی به داده‌ها

در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر در خصوص نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مقاله، با نویسنده مسئول مکاتبه فرمایید.

منابع

مایرز م.د. (۱۴۰۰). روش‌های پژوهش کیفی در مدیریت بازرگانی. ترجمه مریخ‌نژاد اصل ع، حیدرزاده ک. تهران: نشر علم.
 محمدخانی ع. (۱۳۸۸). «تبیین رویکرد نواقعه‌گرایی در روابط بین‌الملل». فصلنامه مطالعات سیاسی، ۳: ۸۳-۱۰۱.
 نظری ع.ا. (۱۳۹۶). روش پژوهش و نگارش علمی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- Axe D. (2021 November 11). "Why India rejected Russia's advanced Su-57 fighter jet". *The National Interest*; The Center for the National Interest. <https://nationalinterest.org/blog/reboot/why-india-rejected-russias-advanced-su-57-fighter-jet-196067>. (Accessed on: 17 August 2023).
- Bakshi J. (2006). "India-Russia defense cooperation". *Strategic Analysis*. 30(2): 450-451.
- BBC News BN. (2023 March 4). "Ukraine war: What support is China giving Russia?". *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/60571253>. (Accessed on: 19 August 2023).
- Biswas M. (2023). "The Russia-Ukraine war and its consequences on the geopolitics of the world: Nation branding attempts of India in the 21st century." *The Russia-Ukraine War and Its Consequences on the Geopolitics of the World*. IGI Global, 116-122.
- Bogdanova I. (2022). *The Role of Technology Sanctions in Crippling Russia's War Machine*. International Institute for Sustainable Development. <https://www.iisd.org/articles/policy-analysis/technology-sanctions-russia-war>. (Accessed on: 17 August 2023).
- Brennan D, & Kuklychev Y. (2023 March 12). "Russia's arms export industry is collapsing". *Newsweek*. <https://www.newsweek.com/russia-arms-export-industry-collapsing-ukraine-1786912>. (Accessed on: 18 August 2023).
- Buzan B. (1987). *An Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations*. Springer.
- Cai K. (2011). "Absolute and Relative Gains in the Real World". <https://www.eir.info/2011/04/28/absolute-and-relative-gains-in-the-real-world/>. (Accessed on: 25 August 2023).
- Chaudhry P. (2021). "Strength in diversity: The Sukhoi-Rafale Duo". *Vayu Aerospace and Defence Review*. 5: 46-49.
- Christensen TJ. (1996). *Useful adversaries: Grand strategy, domestic mobilization, and Sino-American conflict, 1947-1958*. Vol. 179. Princeton University Press.
- Dangwal A. (2022). "Pakistan Displays India's MiG-21 Bison's Tail Shot Down By PAF F-16 Fighter Jet At Its Defense Expo— Reports". <https://www.eurasiantimes.com/pakistan-displays-indias-mig-21-bisons-tail-shot-down-by-paf-f-16/>. (Accessed on: 25 August 2023).
- Ellyatt H. (2023 March 21). "Russia and China are being driven together as the chasm with the West deepens". *CNBC*.

- <https://www.cnbc.com/2023/03/21/russia-and-china-are-becoming-ever-closer-and-the-west-should-worry.html>. (Accessed on: 17 August 2023).
- Embassy of India, Moscow. (2022). *Bilateral Relations: India-Russia Relations*. <https://indianembassy-moscow.gov.in/india-russia-defence-cooperation.php>. (Accessed on: 23 August 2023).
- Gabuev A. (2022). "China's New Vassal: How the War in Ukraine Turned Russia In to Beijing's Junior Partner". <https://www.foreignaffairs.com/china/chinas-new-vassal>. (Accessed on: 14 August 2023).
- Hooper C. (2022). "Reforms Will Keep India's Russian-Built Arsenal Relevant ... For A While". *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/craighooper/2022/10/17/new-reforms-will-keep-indias-russian-built-arsenal-relevantfor-a-while/>. (Accessed on: 19 August 2023).
- Jaffrelot C, Sud A. (2022). "Indian military dependence on Russia". <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/indian-military-dependence-russia/>. (Accessed on: 21 August 2023).
- Jones. (2022). "Russia's Ill-Fated Invasion of Ukraine: Lessons in Modern Warfare". <https://www.csis.org/analysis/russias-ill-fated-invasion-ukraine-lessons-modern-warfare>. (Accessed on: 24 August 2023).
- Kalyankar A, Schulz D. (2023 March 9). "Continental drift? India-Russia ties after one year of war in Ukraine". *Stimson Center*. <https://www.stimson.org/2023/continental-drift-india-russia-ties-after-one-year-of-war-in-ukraine/>. (Accessed on: 27 August 2023).
- Kapoor N. (2019). "India-Russia ties in a changing world order: In pursuit of a special strategic partnership". *ORF Occasional Paper*. 218: 1-33.
- Kiel Institute for IWF Kiel. (2023). "Ukraine Support Tracker—A Database of Military, Financial and Humanitarian Aid to Ukraine". <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/?cookieLevel=accept-all>. (Accessed on: 26 August 2023).
- Lalwani S, Sagerstrom T. (2021). "What the India–Russia defence partnership means for US policy". *Survival*. 63(4): 149-182.
- Levy JS, Thompson WR. (2010). "Balancing on land and at sea: Do states ally against the leading global power?". *International Security*. 35(1): 7-43. doi: [10.1162/ISEC_a_00001](https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00001).
- Maizland L. (2022). "China and Russia: Exploring Ties Between Two Authoritarian Powers". *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/china-russia-relationship-xi-putin-taiwan-ukraine>. (Accessed on: 17 August 2023).
- Markey D, Larsen J. (2022). "From bad to worse: Russia's invasion of Ukraine and China–India relations". *Asian Survey*. 62(5–6): 782–810. doi: [10.1525/as.2022.1804494](https://doi.org/10.1525/as.2022.1804494).
- Masters J. (2022). "Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia". *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>. (Accessed on: 21 August 2023).
- Mearsheimer JJ, Alterman G. (2001). *The tragedy of great power politics*. WW Norton & Company.
- Menon R, Rumer E. (2022). *Russia and India, a New Chapter*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Ministry of External Affairs. (2012). *India-Russia Relations*. 1-6.
- Miroshnichenko B. (2022 April 9). "How Western sanctions cripple Russia's war machine: No modern tanks, navigation systems or drones". *Euromaidan Press*.
- Parent JM, Rosato S. (2015). "Balancing in neorealism". *International Security*. 40(2): 51-86. doi: [10.1162/ISEC_a_00216](https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00216).
- Porter T. (2023). "India complains that Russia isn't delivering weapons it owes

- because it's throwing everything at Ukraine". Business Insider. <https://www.businessinsider.com/india-says-russia-not-delivering-weapons-everything-to-ukraine-2023-3>. (Accessed on: 25 August 2023).
- Ranjan Sen S. (2021 December 3). "India to Push Back on \$1 Billion Russian Helicopter Deal". Bloomberg.Com. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-03/india-is-said-to-push-back-on-1-billion-russian-helicopter-deal>. (Accessed on: 25 August 2023).
- Ranjan Sen S, Chatterjee A. (2023 April 21). "Russian Arms Sales to India Stall Due to Fears Over US Sanctions". Bloomberg.Com. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-04-21/russian-arms-sales-to-india-stall-due-to-fears-over-us-sanctions>. (Accessed on: 12 August 2023).
- Renz B. (2018). *Russia's military revival*. John Wiley & Sons.
- Reuters. (2023 April 25). "Russia's new T-14 Armata battle tank debuts in Ukraine—RIA". Yahoo Finance. <https://ca.finance.yahoo.com/news/russias-t-14-armata-battle-052205882.html>. (Accessed on: 17 August 2023).
- Schieder S, & Spindler M. (2014). *Theories of international relations*. Routledge.
- Simola H. (2023). *What the literature says about the effects of sanctions on Russia*. Institute for Emerging Economies. <https://publications.bof.fi/bitstream/handle/10024/52716/bpb0823.pdf>. (Accessed on: 12 August 2023).
- Simón L. (2017). "Neorealism, security cooperation, and Europe's relative gains dilemma". *Security Studies*. 26(2): 185-212. doi: [10.1080/09636412.2017.1280297](https://doi.org/10.1080/09636412.2017.1280297).
- SIPRI. (2023a). *SIPRI Arms Transfers Database* | SIPRI. <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>. (Accessed on: 18 August 2023).
- (2023b). *SIPRI Military Expenditure Database* | SIPRI. <https://www.sipri.org/databases/milex>. (Accessed on: 18 August 2023).
- Sputnik. (2007). "Sputnik News—World News, Breaking News & Top Stories". Sputnik International. <https://sputnikglobe.com/russia/2007120510558416/>. (Accessed on: 28 August 2023).
- Tellis AJ. (2022). "'What is in our interest': India and the Ukraine war". *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/2022/04/25/what-is-in-our-interest-india-and-ukraine-war-pub-86961>. (Accessed on: 24 August 2023).
- Thakur R. (1993). "The impact of the Soviet collapse on military relations with India". *Europe-Asia Studies*. 45(5): 831-850.
- Times of India*. (2023). "How Rafale M is different from 36 Rafale jets India has already purchased". <https://timesofindia.indiatimes.com/india/how-rafale-m-is-different-from-36-rafale-jets-india-has-already-purchased/articleshow/101642285.cms?from=mdr>. (Accessed on: 24 August 2023).
- Verma R. (2023). "Multi-alignment and India's response to the Russia-Ukraine war". *International Politics*. 1-21. doi: [10.1057/s41311-023-00480-6](https://doi.org/10.1057/s41311-023-00480-6).
- Waldwyn T. (2023 April 3). "India's Defense Plans Fall Victim to Putin's War". *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2023/04/03/india-modi-defense-military-russia-putin-war-weapons-procurement/>. (Accessed on: 22 August 2023).
- Warren SA, Ganguly S. (2022). "India-Russia relations after Ukraine". *Asian Survey*. 62(5-6): 811-837. doi: [10.1525/as.2022.1799235](https://doi.org/10.1525/as.2022.1799235).
- Wezeman PD, Gadon J, Wezeman ST. (2023). *Trends in International Arms Transfers, 2022*. SIPRI. https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-03/2303_at_fact_sheet_2022_v2.pdf. (Accessed on: 17 August 2023).
- Whalen J. (2022, May 12). "Sanctions forcing Russia to use appliance parts in

- military gear, U.S. says". *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/05/11/russia-sanctions-effect-military/>. (Accessed on: 26 August 2023).
- Yarhi-Milo K, Lanoszka A, Cooper Z. (2016). "To arm or to ally? The patron's dilemma and the strategic logic of arms transfers and alliances". *International Security*. 41(2): 90-139. doi: [10.1162/ISEC_a_00250](https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00250).